

A szent suhanc rejtélye

Beszélgetés Dalmay Árpáddal

„Burjátiban sokan hiszik és vallják, hogy a nagy magyar költő élete utolsó hét évét a Bajkál-tó mellékén töltötte” – írja Jus murmurandi Petőfi ügyében című esszéjében az Aracs márciusi számában Dalmay Árpád újságíró, kultúrpolitikus. Ennek kapcsán kerestem őt fel.

– 1989-ben, amikor fölmerült, hogy Petőfi Sándor orosz hadifogolyként esetleg Szibériába került, az akkori Magyar Tudományos Akadémia éppen a tudományos magatartással ellentétesen reagált: a kíváncsiság és a higgadt tudományos vizsgálódás, tényfeltárási kísérletezés helyett dühödt tagadásban tört ki, hisztérikusan támadta, címkézte azokat az embereket, akik a tudományos igazságra voltak kíváncsiak Petőfi ügyében. Most, három évtizeddel később már tudhatjuk-e, hogy mi váltotta ki a szörnyű és zavarodott indulatokat a tudományos adminisztrációban, akadémiai bürokráciában?

– 1989-ben (1997-ig) én Beregszászon éltem, addig különösebben nem foglalkoztam a Petőfi-kérdéssel, elfogadtam a hivatalos álláspontot, hittem egykori tanáromnak, Váradi-Sternberg Jánosnak, az ungvári egyetem professzorának, aki hevesen cáfolta cikkeiben, hogy Petőfi Szibériába került volna. Nem tudom pontosan, miért nem akar az MTA foglalkozni a kérdéssel, legfeljebb sejtéseim, feltevéseim vannak. Tudomásom szerint két dolgot állít: az egyik, hogy az oroszok 1849-ben nem vittek hadifoglyokat, a másik, hogy Barguzinban női csontvázat találtak. Csakhogy Kéri Edit jóvoltából ismertté vált az osztrák minisztertanács – a bécsi Staatsarchivban őrzött – 1849. május 14-i ülésének jegyzőkönyve, amely rögzíti Bach igazságügy-miniszter javaslatát, hogy a magyar hadifoglyokat külföldre, messzi országba deportálják, ahonnan nem tudnak hazatérni. A javaslatot Schwarzenberg miniszterelnök pontosította: vigyék őket Észak-Ázsiába, Szibériába, Kamcsatkára. A jegyzőkönyvet Ferenc

József május 19-én aláírta. Nincs okunk feltételezni, hogy ez csupán „írott malaszt” maradt, hisz Oroszországnak szüksége volt embertömegekre a szibériai munkához. Ami a „női” csontvázat illeti: Petőfi törékeny, nőies alkatú volt, viszont dr. Kiszely István antropológus tudományos jelentésében a csontvázon talált 25 olyan jellegzetességet sorolt fel, amely egyértelműen Petőfire utal: a híres előreálló bal felső szemfogon kívül az alsó állkapocs két végén található kidudorodásokat, amelyek nőknél nem fordulnak elő! Egyszerűen az az érzésem, hogy az MTA „elvből” nem akar foglalkozni a kérdéssel, pedig DNS-vizsgálattal könnyen bizonyítani vagy cáfolni lehetne a földi maradványok hovatartozását. Pár grammnyi csontminta kellene Hruz Máriától, vagy a meglevő Petőfi-hajtincs egy szála is elegendő volna. Lehet, hogy naivitás a részemről, de az MTA magatartása számomra azt bizonyítja, hogy valóban Petőfi hamvait találták meg Szibériában!

– Az Ön Petőfiről szóló esszéje most nemzethatáron belüli, ám államhatáron túli folyóiratban, a délvidéki magyarság szellemi műhelyében, az Európa-érmes Bata János által szerkesztett Aracsban jelenhetett meg. Mi bújhat meg amögött, hogy adófizetői pénzekből működtetett budapesti folyóiratokban továbbra is elhárítják a Petőfiről, a magyar géniusznak esetleg Szibériában leélt utolsó hét évéről szóló, tudományos igényű megírt cikkeket, a Délvidéken, szintúgy a magyar adófizetők pénzéből megjelentetett folyóiratban viszont közlik?

– Esszémet az általam lefordított szibériai versek ihlették, mivel sok párhuzamot találtam bennük ismert és kevésbé ismert Petőfi-versekkel. Számomra ez is meggyőző bizonyíték. Döbbenetes, hogy a szibériai versek mennyire hasonlítanak sok tekintetben az itthon írt versekre. Például a Júliának című, Szibériában írt vers első négy sora szinte teljesen megegyezik Petőfi Erdélyben

című, 1846-ban írt költeményének elejével. Itt-ott azért jelennek meg cikkek, elsősorban Borzák Tibor tollából a Szabad Földben. De könyvek is napvilágot láttak, például Alekszej Tyivanyenko szibériai történész kötete Petőfi szibériai életéről. Ez a könyv két évvel ezelőtt jelent meg a fordításomban, de a média elhallgatja, csak a nyíregyházi megyei lap írt róla az itteni könyvbemutatóval kapcsolatban. Könyvesboltban nem kapható, csak az MVSZ székházában. Viszont már több kiadást is megért, keresik az olvasók. Egyébként most Tyivanyenko újabb könyvét fordítom, ez a külföldi hadifoglyok XIX. századi szibériai deportálásáról szól. Korábban lefordítottam egy Leonid Budunov nevű szibériai szerző karcsú könyvét Petőfi burját leszármazottairól, de ezt még nem adta ki az MVSZ. Szerintem a fővárosi lapokat befolyásolja az MTA álláspontja, ezért nem közlik a cikkeket. Köszönet és hála az Aracsnak, hogy áttörte a hallgatás (elhallgatás) falát!

– *Fedezd föl saját kultúrád! – hangzik az európai Balassi-folyamat jelmondata. Miért fontos, hogy a magyar fiatalok fölfedezzék azokat az orosz verseket, amelyeket valaki Szibériában írt, és amelyek igen hasonlítanak egyes Petőfi-versekre, s nem lehetetlen, hogy egy olyan magyar poéta írta őket, akinek tót édesanyja és rác édesapja volt, így nem zárható ki, hogy már kisgyerekként kapcsolatba került a szláv nyelvekkel, sőt gyerekként tót iskolába is járt?*

– Véleményem szerint a „közhiedelemmel” ellentétben semmit nem vonna le Petőfi költészetének értékeiből, ha kiderülne, hogy a költő nem halt meg a segesvári ütközetben, hanem fogolyként még majdnem hét évet élt Szibériában, sőt verseket is írt. Barátosi Lénárt Lajos helytörténész és néprajzkutató naplójában leírja, hogy a múlt század elején 180 eredeti Petőfi-kéziratot hozott haza Szibériából, és adott át a Honvédelmi Minisztériumnak. A kéziratok 1919-ben állítólag eltűntek. Reméljük, hogy mégis előkerülnek egyszer ezek a versek, s akkor majd nem Nehéz Mihály néhai tanár és az én fordításomban kell megismernie az olvasónak Petőfi szibériai verseit. Természetesen nemcsak a magyar fiataloknak kell fölfedezniük ezeket a költeményeket és az állítólagos útinaplót, hanem a magyar irodalomtörténet is gazdagodhatna általa.

Petőfi apja nem rác, hanem felvidéki tót származású volt (bár kétségtelen, hogy a Petrovics név délszláv eredetű), de ő magyarnak vallotta magát, s a család is rég elmagyarosodott. Édesanyja valóban tót volt, Arany János szerint is furcsán ejtette ki a magyar szavakat. Ebből logikusan következik, hogy Petőfi tudhatott e nyelven. Nem tudom, nem hiszem, hogy járt volna tót iskolába. Olvastam valahol, hogy a selmecbányai líceumban „letózták”, s emiatt ő nagyon kikelt magából. A szlovák alapján az orosz nyelv sem jelenthetett különösebb nehézséget számára, hisz nyelvzseni volt, rövid idő alatt megtanult franciául (Bemmel így beszélt és levelezett), na meg németül is kiválóan tudott. Orosz irodalomtörténészek megállapították, hogy a Petőfinek tulajdonított szibériai versek világirodalmi színvonalúak ugyan, de látszik, hogy írójuk nem orosz anyanyelvű, mert néhol vét az orosz hangsúlyozás szabályai ellen. Ez is árulkodik valamiről.

– *Aki bő három évtizede követi a barguzini vitákat, néha azt látja: oroszországi barátainknak mintha fontosabb lenne a Petőfi-rejtély kiderítése, mint számos magyarnak. Ön mit sejt e különösség mögött?*

– Az oroszországi kutatóknál, szerzőknél látok bizonyos kettősséget a kérdés megítélésében. Vannak, akik tagadják Petőfi szibériai életét, mert vagy a tudatalattijukban éreznek némi büntudatot az oroszok 1849-es szerepe, a forradalom leverése és a hadifoglyok elhurcolása miatt, vagy személyes vitájuk van a „barguzini verzió” híveivel, ezért csipőből próbálják cáfolni opponenseiket, minden bizonyíték nélkül. Tudomásom szerint az orosz kutatók többsége elfogadja, hogy költőnk földi maradványai kerültek elő a barguzini sírból. Nyilván számukra is fontos, hogy Petőfi ott élt, verseket írt, szervezője volt a helyiek kulturális életének, irodalmi esteket, színi előadásokat rendezett. Azt hiszem, ez jogos büszkeség a részükről. Viszont úgy látom, hogy egyre több magyarnak válik fontossá a Petőfi-rejtély kiderítése, amit a könyvbemutatókon, előadásokon magam is tapasztalok.

– *A Petőfivel kapcsolatba hozott orosz nyelvű irodalmi anyagról orosz tudósok állítják-e, hogy az nem magyar poéta alkotása, hanem jól vagy kevésbé jól azonosítható orosz művészé?*

– Az orosz tudósok véleménye a szerzőséggel kapcsolatban is megoszlott. Néhai Szuromi Lajos, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanára, az MTA doktora, a verstan elismert tudósa ezt írta *Két orosz nyelvű vers Petőfiről* című tanulmányában: „A Petőfi-szerzőség eshetőségét orosz nyelvű cikkek említették, részben a versek művészi szépsége, részben a legenda nyomán.” Szuromi Lajos két orosz nyelvű vers, az *Álmok* és a *Szomorú volt az életem* címűeket (én másképpen fordítottam le a címet) elemezte. Ezt írta: „Amikor e két költeményt – elég alapos elemzést követően – Petőfi verseivel vettem egybe, megrendült a velő az agyamban. Számomra valószínűbbé vált a fogoly Petőfi legendája, mint a különben természetes feltevés, hogy ál-Petőfi írta a verseket.” Tanulmányában érveket sorol fel ennek bizonyítására. Idézem tovább a tudós véleményét a két versről: „Szerintem Petőfi személyes lírai mélysége tárul elénk belőlük; ha más írta e verseket, akkor olyan művészi teljesítményt adott, amelynek a művészi imitáció történetében világirodalmi rangja lehet.” További megállapítása: „A két vers elemzése nem zárta ki annak lehetőségét, hogy maga Petőfi írta a költeményeket: az orosz nyelviség emelkedett, lírai szépségű, de bizonyos idegenszerűségek orosz anyanyelvű szerző föltételezését szinte kizárják.” Végül a tanulmány szerzője erre a számára is megdöbbentő következtetésre jut: „...aligha írhatta más a két orosz nyelvű verset, mint maga Petőfi. A két költemény belső világából racionálisan ez következik.” Remélhetőleg az én korábban közölt *Jus murmurandi...* című írásom összehasonlításai is ezt bizonyítják. Kár, hogy Szuromi Lajos csak az általa említett két verset ismerte, illetve elemezte, mert például a Szibériában született *Júliának* című vers és az itthon írt *Erdélyben* című költemény döbbenetes hasonlóságára ő is felfigyelt volna.

Akadtt olyan orosz történész, aki a Petőfinek tulajdonított szibériai versek szerzőjeként egy Alekszandr Nyikolajevics Zajdner nevű száműzött narodovolecet feltételez, idézve ez utóbbi meglehetősen kezdetleges, csasztuskaszerű versét, amely már témáját tekintve sem lenne méltó Petőfihez.

– *Itthon a civil Magyarország el tudja-e érni, és ha igen, hogyan, hogy a tudományos közélet*

makacs ellenállását semlegesítve megtörténjen az évtizedek óta várt DNS-vizsgálat?

– Előbb vagy utóbb ki kell derülnie az igazságnak. Az erre illetékesek (elsősorban az MTA) könnyen rövidre zárhatnák a kérdést a DNS-vizsgálat engedélyezésével, illetve elvégzésével. Ideje lenne végre tisztázni, hogy a költő földi maradványai kerültek-e elő a barguzini sírból, vagy esetleg más emberé. Az eredmény, akármilyen derülne is ki, megnyugtatón a közvéleményt, a civil Magyarországot. Hogy sikerül-e ezt elérni, az a jövő titka, remélhetőleg a közeljövőé, hisz senkinek sem lehet érdeke a Petőfi-rejtély további fenntartása. Talán az egyre nagyobb számban megjelenő cikkek, könyvek jobb belátásra bírják az illetékeseket.

Remélhetőleg nem merül feledésbe néhai dr. Józsa Antal hadtörténész, címzetes egyetemi tanár, a történelemtudományok doktora 2001. január 21-én Glatz Ferencnek, az MTA akkori elnökének írt levele, amelyben a többi között arról számol be, hogy kolozsvári kutatásai során az Erdélyi Magyar Múzeum Gyűjteményében talált egy meglepő dokumentumot, amely szerint Petőfi 1849. augusztus 3-án (!) élt, és jelentett Bemnek. Nem hagyható figyelmen kívül a prágai bűnügyi rendőrség által elvégzett szuperprojekciós vizsgálat, amely során a barguzini sírban talált koponya fényképére rávetítették Petőfi ismert dagerrotípiáját, továbbá a költő magyarországi anyai ágú rokonai DNS-ének felhasználásával Kínában készült elemzés eredménye sem. Ezek szinte 100%-ban bizonyítják, hogy valóban Petőfi földi maradványai kerültek elő Barguzinban. Egyszóval sok minden indokolná a kérdés eldöntését.

– *A magyar irodalomtörténet mennyiben gazdagodna, ha kiderülne, hogy orosz nyelvű kincseink is vannak?*

– A magyar irodalomtörténet feltétlenül gazdagodna, főleg, ha megkerülnének a Barátosi Lénárt Lajos által a múlt század elején Szibériából hazahozott magyar nyelvű kéziratok, versek. Persze, az orosz nyelvből le- vagy inkább visszafordított versek is gazdagítanák irodalmunkat, hisz tudjuk, hogy Janus Pannonius latin nyelven írt versei magyar fordításban költészetünk gyöngyszemei közé tartoznak. Jó lenne azonban, ha ismert magyar költő fordítaná le ezeket a verseket, mert én csak „kényszerből”

tettem. Két költő barátomat is megkértem, hogy a Tyivanyenko-könyv verseit fordítsák le, de nem vállalták. Igaz, korábban jelentek meg vers- és prózafordításaim különböző nyelvekből, de nem tartom magam hivatásos műfordítónak. Az orosz nyelvű versek pedig az orosz irodalmat gazdagítanak, hisz világirodalmi színvonalúak.

Egyébként a vélhetőleg Barátosi által hazahozott kéziratok egy lapja ismert, az MTA gyűjteményében van. Ez a kézirat 75. lapja, egy rövid verset tartalmaz, amely egy ciklusnak a X. része. (Tehát volt vagy van legalább még 74 lap és IX. ciklus!) Az első sor alapján tartják nyilván, amely így hangzik: *Én vagyok az örök kérdőjel*. S a vers alatt zárójelben ez áll: *Vengerszka-Szelo,*

1851. május 20., majd az aláírás: Petőfi Sándor. Sajnos, magyarországi írásszakértő nem vállalkozott az aláírás hitelességének megállapítására, végül egy cseh grafológus vizsgálta meg, és mondta ki, hogy 75%-nyi bizonyossággal Petőfi kézjegye.

– *Ön, aki a Kárpátalján szerzett élettapasztalatot, hogyan látja: az államhatáron túl, de a nemzethatáron belül élő magyarjainknak miért lenne fontos a Petőfi-rejtély napvilágra kerülése?*

– Elsősorban a valóság kiderítése miatt, de az is nagyon fontos, hogy legyen Petőfinek sírja hazai földben, amely zarándokhellyé válhatna minden magyar számára. Lehet, hogy éppen ettől félnek egyesek?



Fenyőkorpusz